

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

ХМІЛЬ ДЕНИС ІГОРОВИЧ

УДК 342.9:355.01

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Кропивницький – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
Саблук Сергій Анатолійович
Науково-дослідний інститут публічного права,
провідний науковий співробітник

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки,
Дрозд Олексій Юрійович,
Департамент Бюро економічної безпеки,
керівник;

доктор юридичних наук, старший дослідник,
Дніпров Олексій Сергійович,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
ректор

Захист відбудеться 18 жовтня 2025 року о 09.00 годині на засіданні спеціалізованої Д 23.053.05 Центральнотраїнського державного університету імені В. Винниченка за адресою: 25006, Україна, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Центральнотраїнського державного університету імені В. Винниченка за адресою: 25006, Україна, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1.

Автореферат розіслано 16 вересня 2025 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олена СОКУРЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасній правовій доктрині забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина є пріоритетним завданням правової та демократичної держави. Однак у певних ситуаціях держава може допускати обмеження, а то й припинення забезпечення реалізації тих чи інших прав і свобод. Такі ситуації можуть бути обумовлені, зокрема, введенням воєнного стану.

Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, зумовило введення Президентом воєнного стану в Україні, поставило під загрозу державну безпеку, громадський порядок, життя та здоров'я населення всієї країни. Захист держави та відсіч збройній агресії пов'язані не лише з військовими діями, а й з необхідністю обмеження певних прав і свобод людини та громадянина, що встановлені Конституцією та іншими нормативними актами України, а також міжнародними договорами.

Актуальність дослідження адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану обумовлена низкою важливих чинників. По-перше, в умовах сучасних світових і регіональних конфліктів введення воєнного стану стає невід'ємною частиною заходів з національної безпеки, що потребує вдосконалення правового регулювання, аби забезпечити баланс між захистом національних інтересів та дотриманням прав людини. По-друге, під час дії правового режиму воєнного стану виникає потреба в забезпеченні чіткого дотримання конституційних прав та свобод громадян, оскільки будь-які обмеження прав людини повинні бути правомірними, пропорційними й обґрунтованими. По-третє, розвиток і вдосконалення законодавства в умовах дії воєнного стану є важливим у контексті виявлення прогалин і недоліків адміністративного законодавства, що дозволить підвищити ефективність правових механізмів захисту прав людини.

Отже, дослідження адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану має значну практичну цінність для розвитку науки адміністративного права й захисту прав і свобод громадян. Дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правових обмежень дозволить виявити найкращі практики та адаптувати їх до національних умов, що сприятиме підвищенню правової культури й забезпеченню верховенства права. Розв'язання проблеми сприятиме зміцненню правових основ суспільства, що є важливим для стабільного розвитку держави.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Науково-теоретичні засади адміністративного права висвітлено в працях таких науковців, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. В. Галуцько, І. П. Голосніченко, Л. В. Єрофєєнко, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, Н. О. Ніколаєнко, М. М. Ониськів, Р. А. Калюжний, Т. І. Фулей та ін.

Теоретичні та методологічні основи у сфері обмеження конституційних прав і свобод розглядали у своїх дослідженнях: Н. І. Атаманчук, Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, С. П. Головатий, О. Ю. Дрозд, В. С. Кобрін, В. П. Колісник, М. І. Козюбра, Є. Я. Кравець, К. М. Куркова, М. М. Лобко, А. А. Мажула, О. В. Марцеляк, А. М. Мерник, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, В. В. Речицький, М. В. Савчин, Є. Ю. Соболев, О. Л. Соколенко, Т. М. Слінько, В. Я. Тацій,

Є. В. Ткаченко, Ю. М. Тодика, Н. В. Федорченко, О. Ф. Фрицький, В. І. Шакун, С. О. Шатрава, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко, О. В. Щербанюк.

Проте питання конституційно-правових підстав обмеження прав і свобод людини та громадянина під час введення воєнного стану майже не розглянуто.

Актуальність обраної теми зумовлена також тим, що на рівні дисертаційних досліджень в Україні відсутній комплексний аналіз зазначених питань. У контексті сучасних умов обговорення впливу широкомасштабних воєн на конституційні права та свободи особи набуває особливого значення, зокрема в необхідності приведення адміністративного законодавства в контексті національної безпеки та оборони у відповідність до норм Конституції України. Також важливим аспектом є вдосконалення практики гарантування конституційних прав і свобод в умовах сучасних реалій.

Це наукове дослідження присвячено науковому аналізу конституційності обмежень прав і свобод особи в контексті введення воєнного стану, а також їх відповідності міжнародним стандартам правозахисту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується з основними положеннями низки нормативних документів і програм, серед яких:

- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 вересня 2021 року «Про Концепцію забезпечення національної системи стійкості» від 27 вересня 2021 року № 479/2021 та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року» від 10 листопада 2023 року № 1025-р – у частині правового регулювання обмежень прав і свобод громадян;

- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Плану України» від 18 березня 2024 року № 244-р – щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання в умовах воєнного стану;

- Указ Президента України «Про затвердження Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» від 24 березня 2021 року № 117/2021 – у контексті забезпечення прав громадян на окупованих територіях та аналізу адміністративно-правових обмежень;

- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2022 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки”» від 16 лютого 2022 року № 56/2022 – щодо правових механізмів функціонування держави в умовах воєнного стану;

- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 грудня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”» від 28 грудня 2021 року № 685/2021 та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року» від 30 березня 2023 року № 272-р – у частині захисту прав громадян в інформаційному просторі під час воєнного стану;

- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”» від 14 вересня 2020 року № 392/2020 – щодо захисту прав і свобод людини в умовах надзвичайних ситуацій;

- Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII та постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання Угоди про асоціацію» від 25 жовтня 2017 року № 1106 – у частині забезпечення верховенства права та захисту прав людини;

– Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 – як правова основа для адміністративно-правових обмежень прав і свобод у зв'язку з військовою агресією РФ;

– Указ Президента України «Про деякі питання реалізації Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019 – зокрема ціль 16 «Мир, справедливість та сильні інститути», що стосується зміцнення правових інститутів у контексті безпеки.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі сучасних доктринальних положень адміністративно-правової науки, релевантних наукових розробок здійснити комплексний аналіз адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану, на підставі чого виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення і розвитку з урахуванням національних інтересів.

Для досягнення визначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі *завдання*:

- визначити поняття та сутність адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану;
- схарактеризувати мету, завдання та принципи адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану;
- розглянути нормативно-правову регламентацію обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану;
- з'ясувати адміністративно-правові обмеження особистих прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану;
- встановити адміністративно-правові обмеження соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану;
- окреслити адміністративно-правові обмеження політичних і культурних прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану;
- висвітлити зарубіжний досвід адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану;
- розробити шляхи вдосконалення інституту адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Методи дослідження. Використання методів дослідження обумовлене системним підходом, що дозволяє дослідити проблеми у взаємозв'язку їх соціальної сутності та юридичної форми. Так, *аналітичний* метод сприяв детальному вивченню нормативно-правових актів, що регулюють правовий режим воєнного стану і встановлюють адміністративно-правові обмеження (підрозділи 1.1, 1.3), а також дозволив уточнити понятійний апарат, встановити мету, завдання і принципи

регулювання адміністративно-правових обмежень (підрозділи 1.2, 1.3). *Системно-структурний* метод уможливив аналіз взаємозв'язку між правовим режимом воєнного стану й адміністративно-правовими обмеженнями різних прав і свобод людини та громадянина (розділ 2). Цей метод дозволив визначити особливості обмежень особистих, соціально-економічних, політичних та культурних прав і свобод (підрозділи 2.1–2.3). За допомогою *порівняльно-правового* методу було досліджено особливості зарубіжного досвіду регулювання адміністративно-правових обмежень в умовах дії воєнного стану (підрозділ 3.1). Вказаний метод дав змогу виявити переваги й недоліки різних правових систем та на основі цього розробити шляхи вдосконалення національного законодавства (підрозділ 3.2). Метод *соціологічного опитування* використано для виявлення суспільної думки щодо застосування адміністративно-правових обмежень в умовах дії воєнного стану (підрозділи 3.1, 3.2). Методи *статистичного та документального аналізу* застосовувалися з метою виявлення недоліків у правовому забезпеченні прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану (підрозділи 3.1, 3.2).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі запровадження правового режиму воєнного стану та впливають на забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Предмет дослідження – адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять результати наукових досліджень у формі публікацій і фундаментальних праць з теорії держави та права, науки адміністративного права, військово-правових аспектів національної безпеки та оборони. Нормативною основою дисертації є Конституція України, міжнародні договори, національні закони й підзаконні нормативно-правові акти, які визначають регулювання адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Емпіричну базу дослідження формують узагальнення практики застосування адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану, правова публіцистика, фундаментальні наукові праці (автореферати дисертацій), матеріали періодичних наукових фахових видань, довідкові видання (каталоги, словники, довідники), електронні джерела, статистичні й аналітичні матеріали, що стосуються досліджуваних питань з науки адміністративного права, національної безпеки й оборони.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація становить комплексне дослідження, присвячене теоретичним та практичним питанням реалізації адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану, а також відображає позицію автора в розв'язанні конкретних правових проблем, пов'язаних із здійсненням адміністративного регулювання прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану. За результатами проведеного дослідження було сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Зокрема, до них належать такі:

вперше:

– сформульовано авторську дефініцію поняття «адміністративно-правовий режим воєнного стану», яким визнано сукупність правових механізмів, спрямованих

на забезпечення врегулювання порядку реалізації, охорони й захисту суспільних відносин в умовах воєнної загрози державі;

– наведено класифікацію за різними критеріями адміністративно-правових обмежень в умовах дії правового режиму воєнного стану, зокрема: 1) за метою (спрямовані на захист прав і свобод громадян; на забезпечення громадського порядку та безпеки; на забезпечення економічного та соціального розвитку); 2) за суб'єктами (обмеження, що реалізуються суб'єктами публічної адміністрації – органами державної влади, військовим командуванням, військовими адміністраціями й органами місцевого самоврядування; обмеження, що реалізуються приватними суб'єктами – фізичними та юридичними особами, громадськими формуваннями тощо); 3) за сферою застосування (обмеження в правовій сфері; у сфері публічного управління; в економічній сфері; у соціальній сфері; у політичній сфері; у культурній сфері; у сфері особистих немайнових і майнових прав; 4) за способом реалізації (законодавчі обмеження; підзаконні; локальні; судові); 5) за тривалістю (тимчасові та постійні обмеження); 6) за ступенем варіативності (варіативні й постійні обмеження); 7) за територією застосування (загальнодержавні та місцеві); 8) за об'єктом впливу (загальні й локальні); 9) за суб'єктом впливу (індивідуальні та групові); 10) за ступенем важливості (фундаментальні й нефундаментальні);

– визначено поняття «військово-квартирний обов'язок» як короткостроковий або довгостроковий (не більше ніж на певний період після закінчення воєнного стану) обов'язок власників або належних користувачів житла та інших об'єктів нерухомості, який полягає в розміщенні ними військовослужбовців, осіб рядового й начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту з наданням їм необхідних земельних ділянок, будівель, споруд тощо для їх проживання, зберігання їх майна (зокрема бойової та спеціальної техніки), а також для господарчих та інших потреб, що виникли в період воєнного стану, та не потребує обов'язкової згоди особи, для якої запроваджено такий обов'язок;

– сформульовано поняття «цивільно-квартирний обов'язок», яким запропоновано розуміти короткостроковий або довгостроковий (не більше ніж на певний період після закінчення воєнного стану) у період воєнного стану обов'язок власників або належних користувачів житла та інших об'єктів нерухомості, який полягає в розміщенні ними евакуйованого (переміщеного) цивільного населення з наданням їм необхідних земельних ділянок, будівель і споруд тощо для їх проживання, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий обов'язок;

удосконалено:

– правову природу адміністративно-правових обмежень, зокрема встановлено, що цією категорією слід вважати закріплене адміністративно-правовими нормами зменшення обсягу або припинення можливості реалізації наявних прав і свобод, що здійснюється уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети. Аргументовано думку про те, що обмеження як правова категорія означає встановлення державою меж можливої поведінки громадян, що призводить до обмеження їх незалежності та встановлення юридичних обмежень їх можливостей і свободи;

– положення про мету адміністративно-правових обмежень в умовах дії правового режиму воєнного стану, яка полягає в забезпеченні комплексного захисту

держави та її громадян, а також осіб, які перебувають на її території на законних підставах, від зовнішніх і внутрішніх загроз;

– перелік ознак адміністративно-правових обмежень, а саме: а) виражаються через встановлення додаткових обов'язків, заборон, заходів примусового характеру, відповідальності, імперативного характеру, що визначені відповідними адміністративними нормативно-правовими актами, тобто є правомірними; б) за своїм змістом встановлюють межі або взагалі унеможливають вільний вибір способу поведінки для як приватного, так і публічного суб'єкта; в) встановлюється та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; г) можуть мати тимчасовий характер, пов'язаний з настанням певної події або тривалого стану; д) можуть мати локальний характер, а саме діяти лише на певній території або стосуватися лише певних категорій осіб чи певної категорії правовідносин; е) спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети (наприклад, забезпечення громадського порядку, захисту прав інших осіб, національної безпеки тощо), що виявляється в запобіганні можливим небажаним діям, які можуть спричинити шкоду іншим більш важливим суспільним інтересам;

– твердження про принципи адміністративно-правових обмежень в умовах дії правового режиму воєнного стану, а саме: а) необхідності; б) пропорційності; в) правової визначеності; г) тимчасовості; д) підзвітності;

– класифікацію нормативних актів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану за двома критеріями: юридична сила та сфера регулювання;

– обґрунтування повноважень суб'єктів національної безпеки й оборони України, серед яких: 1) Президент України; 2) Рада національної безпеки і оборони України; 3) Кабінет Міністрів України; 4) центральні органи виконавчої влади: а) Міністерство оборони України; б) військове командування; 5) органи;

– положення про адміністративно-правові обмеження та регулювання під час воєнного стану: обмеження таємниці листування, запровадження комендантської години, свободи пересування, проведення евакуації, свободи слова та вираження поглядів, врегулювання роботи комунікаційних мереж і медіа використання радіообладнання та інші заходи;

дістали подальшого розвитку:

– перелік завдань адміністративно-правових обмежень, що застосовуються в умовах дії правового режиму воєнного стану, до яких віднесено такі: 1) забезпечення національної безпеки та оборони; 2) забезпечення громадського порядку; 3) захист прав і свобод громадян; 4) підтримка діяльності суб'єктів публічної адміністрації; 5) мобілізація економічних та матеріальних ресурсів; 6) забезпечення інформаційної безпеки;

– виокремлення моделей регулювання обмеження прав і свобод громадян, а саме: а) модель «встановлення обмежуваних прав» (Конституцією України визначено перелік прав, які можуть бути обмежені); б) модель «перелік невід'ємних прав» (Конституція України містить перелік прав, які за жодних обставин не можуть бути обмежені); в) модель «відсилання до спеціальних законів» (у Конституції України передбачено можливість обмеження прав під час надзвичайного стану, проте не наведено конкретного переліку);

– положення про основні критерії обмежень прав і свобод громадян під час воєнного стану: 1) законність (усі обмеження мають бути встановлені законом і відповідати вимогам Конституції України); 2) конституційність (обмеження мають бути спрямовані на захист національної безпеки, економічного добробуту та прав людини); 3) пропорційність (обмеження мають відповідати загрозам і не перевищувати межі необхідності); 4) демократичні принципи (обмеження мають узгоджуватися з принципами демократії та правової системи України); 5) чіткість і точність (норми повинні бути зрозумілими та передбачуваними, що дозволяє громадянам знати свої права й обов'язки); 6) відповідність міжнародним стандартам (обмеження мають відповідати міжнародним договорам України і забезпечувати захист прав людини).

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони становитимуть як науково-теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній діяльності* – поглиблюватимуть наявні уявлення про проблемні питання реалізації адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану, пріоритетних напрямів розвитку адміністративного права і можуть бути основою для подальших наукових досліджень з відповідної проблематики (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій і правозастосовній діяльності* – запропоновані в дисертації рекомендації можуть бути використані для вдосконалення законодавства, а також для підвищення ефективності практичної діяльності державних органів у контексті адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану;

– *освітньому процесі* – матеріали дослідження можуть бути використані під час викладання здобувачам вищої освіти дисциплін «Управління в органах поліції», «Адміністративне право України», а також у межах підготовки навчальної та наукової літератури з цієї тематики (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дисертації обговорено та оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.), «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лютого 2024 р.), «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, а також у семи тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку

використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки. Список використаних джерел містить 192 найменувань на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами, окреслено мету й завдання, об'єкт і предмет, перелічено використані методи дослідження, схарактеризовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію матеріалів дослідження, структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 «Загальна характеристика адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» містить три підрозділи, у яких визначено поняття адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану, розкрито їх мету, завдання та принципи, а також наведено нормативно-правову регламентацію таких обмежень.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та сутність адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»* обґрунтовано, що воєнний стан передбачає запровадження спеціального правового режиму, який суттєво змінює звичайні механізми захисту прав і свобод людини. Держава наділена особливими повноваженнями для впровадження правового режиму воєнного стану, покликана здійснювати контроль як за його впровадженням та його виконанням, що врегульовано відповідним законодавством. У разі загрози державній незалежності або безпеці громадян введення правового режиму воєнного стану передбачає обмеження прав і свобод осіб, а також інтересів юридичних осіб, які не діють у звичайних умовах. Адміністративно-правові обмеження є невід'ємною частиною цього режиму і мають на меті забезпечення державної безпеки та громадського порядку, полягають у додаткових обов'язках, заборонах, заходів примусового характеру, відповідальності, що встановлюються імперативними адміністративно-правовими нормами.

У *підрозділі 1.2 «Мета, завдання та принципи адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»* висвітлено основні наукові підходи до розуміння мети, завдань та принципів адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина. Доведено, що основною метою адміністративно-правових обмежень у таких умовах є гарантування національної безпеки, правопорядку та захисту прав і свобод громадян від зовнішніх і внутрішніх посягань, обумовлених воєнним станом. У цей період держава зазвичай отримує додаткові дискреційні повноваження для введення необхідних обмежень, щоб підтримувати належне функціонування інститутів публічної влади. Ця мета конкретизується у виконанні таких завдань, як забезпечення національної безпеки та оборони; забезпечення громадського порядку; захист прав і свобод громадян; підтримка діяльності суб'єктів публічної адміністрації; мобілізація економічних та матеріальних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки.

Запровадження та дотримання таких обмежень має відбуватися з урахуванням певних принципів, які забезпечують баланс між необхідністю державного втручання в зміст і обсяг прав людини та захистом цих прав, а також визначають межі, у яких такі обмеження можуть здійснюватися. Ідеться про такі основоположні принципи, як

верховенства права, рівності та гуманізму, а також такі спеціальні принципи, як необхідності, пропорційності, правової визначеності, тимчасовості й підзвітності.

Підрозділ 1.3 «Нормативно-правова регламентація обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» розглядає можливості вдосконалення інструментів адміністративно-правового регулювання обмежень, обумовлених військовою агресією, шляхом появи нових суб'єктів нормотворення в цій сфері та розширення повноважень наявних. Визначено, що Закон України «Про правовий режим воєнного стану» є основним нормативним актом, що встановлює правові основи захисту публічних інтересів, забезпечення безпеки та оборони, а також прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. Важливу роль у виконанні положень цього закону відіграють підзаконні нормативно-правові акти, зокрема постанови та розпорядження Верховної Ради України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України та накази центральних органів виконавчої влади, що визначають і деталізують механізми реалізації заходів правового режиму воєнного стану.

Як глава держави, відповідальний за забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності, Президент України наділений конституційними повноваженнями у сфері військового управління, видаючи укази та розпорядження, які мають обов'язкову юридичну силу.

Законодавча база, яка регулює адміністративно-правові обмеження в умовах воєнного стану, повинна комплексно та всебічно забезпечувати готовність держави та суспільства до надзвичайних ситуацій через конкретно визначені процедури запровадження та дотримання необхідних і пропорційних обмежень з дотриманням при чому конституційних прав та свобод громадян.

Розділ 2 «Особливості адміністративно-правових обмежень основних прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» містить три підрозділи, у яких визначено адміністративно-правові обмеження особистих, соціально-економічних, політичних, культурних прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану.

У підрозділі 2.1 *«Адміністративно-правові обмеження особистих прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»* зазначено, що особисті права людини, такі як свобода пересування, право на приватну власність і свобода віросповідання, під час воєнного стану зазнають обмежень. Наприклад, ідеться про запровадження комендантської години, примусове відчуження майна та обмеження релігійної діяльності пов'язаних із державою-агресором організацій. Водночас ці обмеження мають бути пропорційними й обґрунтованими, щоб мінімізувати вплив на основні права громадян.

У підрозділі 2.2 *«Адміністративно-правові обмеження соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»* обґрунтовано, що соціально-економічні права, такі як право на працю, також можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Введення трудової повинності та залучення громадян до суспільно корисних робіт є необхідними заходами для підтримання функціонування держави та забезпечення обороноздатності країни. Однак важливо, щоб ці заходи були чітко врегульовані законодавством, а права громадян на гідні умови праці та компенсацію за виконану роботу були гарантовані.

У підрозділі 2.3 *«Адміністративно-правові обмеження політичних і культурних прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»*

визначено, що політичні права, зокрема свобода об'єднання в політичні партії, також можуть зазнавати обмежень у період воєнного стану. Заборона діяльності проросійських і прорадянських партій є виправданим заходом для забезпечення національної безпеки. Проте цей процес повинен здійснюватися з дотриманням належних правових процедур, щоб запобігти зловживанням та забезпечити баланс між захистом демократії та свободою політичної діяльності.

Загалом адміністративно-правові обмеження під час воєнного стану є необхідними для збереження державності, правопорядку та безпеки громадян. Однак ці обмеження повинні бути чітко визначені законом, пропорційними до загроз та реалізовані з дотриманням основних прав і свобод людини, щоб уникнути надмірного втручання держави в приватне та громадське життя громадян.

Розділ 3 «Перспективи вдосконалення інституту адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» містить два підрозділи, у яких проаналізовано зарубіжний досвід Франції, Польщі, КНР, Туреччини щодо застосування адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану, а також запропоновано шляхи вдосконалення інституту адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану.

У підрозділі 3.1 *«Зарубіжний досвід адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»* відображено аналіз досвіду інших країн у сфері адміністративно-правових обмежень під час воєнного стану свідчить про наявність як позитивних рис, які можуть бути корисними для вдосконалення законодавства України, так і негативних аспектів. Серед позитивних аспектів зарубіжного досвіду, які доцільно врахувати, можна виділити: чітке врегулювання процедур нормативного регулювання цих обмежень; наявність ефективного парламентського контролю; наявність належного контролю за інформаційним простором.

Встановлено негативні аспекти такого досвіду, а саме: надмірна концентрація повноважень у військових органах; обмеження права власності без чітких гарантій компенсації; невизначеність строків дії таких обмежень; недостатній контроль за діями органів. Водночас урахування досвіду інших країн дозволяє вдосконалити механізми обмеження прав і свобод під час воєнного стану в Україні.

Ефективність інституту адміністративно-правових обмежень під час воєнного стану залежить від дотримання таких ключових принципів, як правова визначеність, пропорційність, ефективний судовий контроль і відповідність міжнародним стандартам.

Наявне адміністративно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану потребує систематизації та додаткового врегулювання сфер повноважень органів виконавчої влади щодо адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану, меж, способів і підстав їх запровадження та припинення. Причому дії держави в цій сфері мають підлягати як адміністративному, так і судовому контролю з метою унеможливлення зловживання такими надзвичайними повноваженнями.

У підрозділі 3.2 *«Шляхи вдосконалення інституту адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану»* обґрунтовано, що для вдосконалення інституту адміністративно-правових

обмежень у контексті воєнного стану необхідно здійснити кілька важливих кроків (ураховуючи стандарти міжнародного права та дотримуючись принципів законності), зокрема: а) забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стандартам прав людини, що допоможе гарантувати захист прав громадян навіть у періоди надзвичайних ситуацій; б) встановлення чітких критеріїв для запровадження адміністративно-правових обмежень, що відповідають вимогам законності, пропорційності й необхідності; в) забезпечення механізмів судового контролю за обмеженнями та можливості їх оскарження громадянами в національних судах і ЄСПЛ, що сприятиме зменшенню ризику зловживань владою; г) підвищення обізнаності державних органів та суспільства щодо стандартів міжнародного права і практики ЄСПЛ у сфері прав людини під час надзвичайних ситуацій.

Чіткі критерії необхідності та прозорість запровадження адміністративно-правових обмежень сприятимуть реалізації належного балансу між потребами безпеки й захисту держави та захистом прав і свобод людини.

Важливим напрямом удосконалення адміністративно-правових обмежень є забезпечення прозорості та підзвітності в процесі прийняття рішень про запровадження обмежень прав і свобод громадян. Наявність чітких і прозорих процедур зменшують ризик зловживань і роблять адміністративні рішення зрозумілими для громадськості. Регулярні звіти суб'єктів публічної адміністрації перед законодавчими, судовими органами та громадськістю гарантують контроль за дотриманням прав людини.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі досліджених наукових розробок і чинної вітчизняної та зарубіжної нормативно-правової бази здійснено комплексний аналіз адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, зокрема:

Узагальнюючи наукові підходи вчених до правової природи адміністративно-правових обмежень, встановлено, що цією категорією слід розуміти закріплене адміністративно-правовими нормами зменшення обсягу або припинення можливості реалізації наявних прав і свобод, що здійснюється уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети. Аналіз сутності адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану показав, що вони є важливим інструментом забезпечення національної безпеки, громадського порядку та захисту прав громадян. Обмеження спрямовані на підтримку функціонування держави в умовах кризових ситуацій, але потребують чіткого правового регулювання для забезпечення їхньої законності та пропорційності. Аргументовано думку про те, що обмеження як правова категорія, означає встановлення державою меж можливої поведінки громадян, що призводить до обмеження їх незалежності та встановлення юридичних обмежень їх можливостей і свободи.

Виокремлено низку ознак адміністративно-правових обмежень: виражаються через встановлення додаткових обов'язків, заборон, заходів примусового характеру, відповідальності, імперативного характеру, що визначені відповідними адміністративними нормативно-правовими актами, тобто є правомірними; за своїм

змістом встановлюють межі або взагалі унеможливають вільний вибір способу поведінки для як приватного, так і публічного суб'єкта; встановлюються та реалізуються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; можуть мати тимчасовий характер, пов'язаний з настанням певної події або тривалого стану; можуть мати локальний характер, а саме діяти лише на певній території або стосуватися лише певних категорій осіб чи певної категорії правовідносин; спрямовані на досягнення певної суспільно корисної мети (наприклад, забезпечення громадського порядку, захисту прав інших осіб, національної безпеки тощо), що виявляється в запобіганні можливим небажаним діям, що можуть спричинити шкоду іншим більш важливим суспільним інтересам.

Наведено класифікацію за різними критеріями адміністративно-правових обмежень в умовах дії правового режиму воєнного стану.

З'ясовано, що метою адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану є забезпечення комплексного захисту держави та її громадян та осіб, які перебувають на її території на законних підставах, від зовнішніх і внутрішніх загроз. Такі обмеження є необхідними для ефективного реагування на виклики, які постають перед країною в критичних ситуаціях, і мають бути збалансованими з необхідністю збереження основних прав та свобод громадян. Мета (ціль) адміністративно-правових обмежень визначається інтересами різних суб'єктів і спрямована на забезпечення справедливого регулювання взаємовідносин між особою та державою, що встановлюють взаємні права й обов'язки, посилюючи регулюючий вплив норм права.

Виокремлено такі основні завдання адміністративно-правових обмежень, що застосовуються в умовах воєнного стану: 1) забезпечення національної безпеки й оборони; 2) забезпечення громадського порядку; 3) захист прав і свобод громадян; 4) підтримка діяльності суб'єктів публічної адміністрації; 5) мобілізація економічних і матеріальних ресурсів; 6) забезпечення інформаційної безпеки.

Обґрунтовано думку про те, що принципи адміністративно-правових обмежень спрямовані на захист прав і свобод суб'єктів адміністративного права від неправомірного втручання. Принципи гарантують, що адміністративно-правові обмеження є законними, справедливими та пропорційними до досягнення мети захисту суспільних інтересів. Теоретично обґрунтовано основні принципи адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану: а) принцип необхідності – обмеження прав і свобод повинні бути необхідними для досягнення конкретної суспільної мети, яка обґрунтована воєнним станом, а також мають відповідати національній безпеці, правопорядку та захисту прав і свобод інших осіб); б) принцип пропорційності – означає, що обмеження мають бути пропорційними обсягу суспільної небезпеки, якій вони запобігають; в) принцип правової визначеності – закріплює той факт, що обмеження повинні бути чітко сформульовані, зрозумілі для громадян і передбачені законодавством, у зв'язку з чим дозволяє кожному знати свої права та обов'язки в умовах воєнного стану; г) принцип тимчасовості – вказує, що обмеження повинні мати чітко визначений строк дії і бути скасовані одразу після завершення воєнного стану; д) принцип підзвітності – застосування обмежень має бути прозорим, а уповноважені суб'єкти підзвітними перед суспільством і відповідними органами контролю, щоб уникнути свавілля та зловживань.

Аргументовано положення про те, що нормативно-правовою регламентацією обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану слід розуміти систему нормативно-правових актів, які врегульовують

порядок, способи, підстави встановлення, види, порядок дії та підстави скасування адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою таких форм: дозволу, зобов'язання, заборони.

Наведено класифікацію нормативних актів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану за двома критеріями: юридична сила та сфера регулювання.

Визначено повноваження державних суб'єктів у сфері національної безпеки й оборони України: 1) Президент України – здійснює керівництво у сфері оборони, включаючи введення воєнного стану, за допомогою РНБО; 2) Рада національної безпеки і оборони України – забезпечує прийняття рішень щодо державних програм, законів, указів, директив, міжнародних договорів та інших нормативних актів з питань національної безпеки й оборони, а також рішень щодо оголошення стану війни, мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану, примусового відчуження майна для потреб оборонно-промислового комплексу; 3) Кабінет Міністрів України – видає обов'язкові для виконання постанови, що забезпечують реалізацію мобілізаційних заходів, використання матеріальних ресурсів, фінансове та логістичне забезпечення діяльності військових формувань, а також встановлює механізми реалізації заходів правового режиму воєнного стану, включаючи запровадження комендантської години, обмеження свободи пересування, перевірку документів та огляд речей, встановлення заборон на торгівлю, проведення евакуації та інші заходи; 4) центральні органи виконавчої влади: а) Міністерство оборони України – формує та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері та сфері оборони; б) військове командування – видає накази та директиви, військові адміністрації очолюються начальниками, які видають обов'язкові на відповідній території накази та розпорядження; 5) органи місцевого самоврядування – сприяють діяльності військового командування та військових адміністрацій, а в особливий період утворюються ради оборони, які також уповноважені застосовувати адміністративно-правові обмеження.

З'ясовано, що обмеження соціально-економічних прав під час дії воєнного стану є важливими заходами для забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Дослідження особистих прав і свобод засвідчило, що в умовах воєнного стану застосовуються такі обмеження, як комендантська година, обмеження свободи пересування та примусове відчуження майна. У таких умовах держава змушена вводити адміністративно-правові обмеження прав і свобод громадян, зокрема у сферах праці, підприємницької діяльності, власності та соціального захисту. Однак такі обмеження повинні бути пропорційними, юридично обґрунтованими й тимчасовими, що гарантує захист основних прав і свобод у демократичному суспільстві.

Соціально-економічні права, зокрема право на працю та власність, зазнають обмежень через запровадження трудової повинності й примусового відчуження майна. Примусове відчуження майна у фізичних та юридичних осіб, регульоване Конституцією та законодавством України, є одним з економічних обмежень. Згідно з Конституцією, примусове відчуження може відбуватися лише за умов суспільної необхідності й повного відшкодування вартості майна. Зокрема, в умовах воєнного стану можливе примусове відчуження, що забезпечує потреби держави. Порядок цього процесу чітко визначається законодавчими актами, такими як «Про правовий режим

воєнного стану» та «Про примусове відчуження майна». Важливо, щоб цей процес здійснювався за визначеними правилами, із забезпеченням прав власників та адекватною компенсацією.

Доведено доцільність введення в науковий і нормативно-правний обіг поняття «цивільно-квартирний обов'язок», яким слід розуміти короткостроковий або довгостроковий (не більше ніж на певний період після закінчення воєнного стану) у період воєнного стану громадянський обов'язок власників або належних користувачів житла та інших об'єктів нерухомості, який полягає в розміщенні ними евакуйованого (переміщеного) цивільного населення, з наданням їм необхідних земельних ділянок, будівель і споруд для житла тощо, для їх проживання, що виникли в період воєнного стану, та не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий обов'язок.

Обґрунтовано думку про те, що з метою створення чіткої та ефективної правової бази для реалізації військово-квартирного та цивільно-квартирного обов'язку в умовах воєнного стану, слід забезпечити розробку та прийняття відповідного законодавства й підзаконних нормативно-правових актів, які регулюватимуть порядок встановлення, виконання та скасування таких обов'язків. Під час розроблення такої постанови Кабінету Міністрів України необхідно врахувати: категорії осіб, які можуть бути звільнені від такого обов'язку (наприклад, недостатня житлова площа); поширення на осіб, що користуються таким обов'язком, певних правил співжиття та відповідальності за їх невиконання.

Політичні та культурні права, такі як свобода об'єднань і віросповідання, можуть обмежуватися через заборону діяльності організацій, що загрожують національній безпеці. Заборона діяльності політичних партій в Україні здійснюється через судовий порядок, що гарантує об'єктивність і дотримання конституційних прав. Під час воєнного стану можливе позасудове призупинення діяльності партій, як це було здійснено Указом Президента від 19 березня 2022 року. Європейський суд з прав людини визначає критерії для заборони партій, серед яких є наявність загрози демократії, дії керівництва партії, що суперечать демократичним принципам, і загроза суспільному порядку. Обмеження політичних прав під час воєнного стану включають заборону виборів і референдумів, а також обмеження на мирні зібрання в інтересах безпеки й порядку.

Міжнародні акти, такі як Загальна декларація прав людини та Європейська конвенція про захист прав людини, дозволяють обмежувати свободу мирних зібрань у разі загрози національній безпеці чи громадському порядку. Пропозиції для законодавства включають чітке врегулювання заборони зібрань через суд, обов'язок організаторів повідомляти владу заздалегідь про зібрання, а також обмеження місць і часу проведення зібрань. Обов'язковим є забезпечення безпеки учасників та співпраця з правоохоронцями, можливість оскарження рішень. Обмеження права на мирні зібрання в умовах воєнного стану має бути чітко визначеним та обґрунтованим, забезпечуючи національну безпеку, але не порушуючи демократичні принципи та права людини.

Що стосується свободи світогляду та віросповідання, законодавство гарантує це право, з обмеженнями лише в інтересах громадського порядку чи безпеки. Заборона діяльності іноземних релігійних організацій, зокрема російської православної церкви, є необхідною для захисту національної безпеки під час агресії.

Доведено, що проєкт законодавчого акта адміністративно-правового характеру про порядок реалізації права на мирні зібрання має враховувати особливості правового режиму воєнного стану та містити такі аспекти й положення:

- 1) заборона мирних зібрань може здійснюватися лише на підставі рішення суду або органів виконавчої влади, за наявності загрози безпеці;
- 2) організатори зобов'язані повідомляти органи влади про зібрання за 24 год до його проведення;
- 3) забороняється проводити зібрання поблизу військових і стратегічних об'єктів;
- 4) організатори повинні забезпечити, щоб учасники не перешкоджали роботі підприємств і не порушували громадський порядок;
- 5) встановлюються вимоги щодо безпеки, планів евакуації, медичної допомоги та співпраці з правоохоронцями;
- 6) зібрання можуть обмежуватись за часом, зокрема з урахуванням комендантської години;
- 7) під час сигналу «Повітряна тривога» зібрання можуть бути заборонені або припинені;
- 8) влада має оперативно інформувати громадян про обмеження;
- 9) стихійні зібрання можуть бути припинені через порушення порядку або загрозу безпеці;
- 10) організатори й учасники можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення порядку;
- 11) рішення про заборону зібрань можуть бути оскаржені, але оскарження не зупиняє їх виконання.

В умовах воєнного стану держава змушена впроваджувати обмеження на політичні та культурні права громадян для забезпечення національної безпеки, громадського порядку і стабільності. Проте ці обмеження повинні бути законодавчо обґрунтованими, тимчасовими та пропорційними загрозі. Конституція України гарантує свободу віросповідання, і навіть під час воєнного стану це право не може бути обмежене, що створює правову колізію. Щоб уникнути зловживань і забезпечити баланс між захистом національної безпеки й дотриманням прав людини, необхідно внести зміни до законодавства та розробити чіткі механізми обмеження свободи віросповідання в умовах воєнного стану.

Досвід зарубіжних країн щодо застосування адміністративно-правових обмежень під час воєнного стану визнано цінним джерелом для вдосконалення національного законодавства України. На підставі аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правових обмежень під час воєнного стану було виокремлено три моделі регулювання обмеження прав і свобод громадян: а) модель «встановлення обмежуваних прав», за якої Конституція держави визначає перелік прав, які можуть бути обмежені (наприклад, Греція, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Індія); б) модель «перелік невід'ємних прав», згідно з якою Конституція перелічує права, які за жодних обставин не можуть бути обмежені (наприклад, Португалія, Україна); в) модель «відсилання до спеціальних законів», за якої Конституція вказує на можливість обмеження прав під час надзвичайного стану, але не надає конкретного переліку (наприклад, Фінляндія).

Аналіз зарубіжного досвіду (Франція, Польща, КНР, Туреччина) виявив ефективні практики, такі як чітке нормативне регулювання, парламентський контроль та захист інформаційного простору, які можуть бути адаптовані до умов України.

Водночас виявлено недоліки, зокрема надмірна концентрація повноважень та недостатня компенсація за обмеження прав.

Виокремлено основні критерії обмежень прав і свобод громадян під час воєнного стану: 1) законність (усі обмеження мають бути встановлені законом і відповідати вимогам Конституції України); 2) конституційність (обмеження мають бути спрямовані на захист національної безпеки, економічного добробуту та прав людини); 3) пропорційність (обмеження мають відповідати загрозам і не перевищувати межі необхідності); 4) демократичні принципи (обмеження мають узгоджуватися з принципами демократії та правової системи України); 5) чіткість і точність (норми повинні бути зрозумілими й передбачуваними, що дозволяє громадянам знати свої права та обов'язки); 6) відповідність міжнародним стандартам (обмеження мають відповідати міжнародним договорам України та забезпечувати захист прав людини).

Для вдосконалення інституту адміністративно-правових обмежень у контексті воєнного стану необхідно здійснити кілька важливих кроків, (ураховуючи стандарти міжнародного права та дотримуючись принципів законності), зокрема: а) забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стандартам прав людини, що допоможе гарантувати захист прав громадян навіть у періоди надзвичайних ситуацій; б) встановлення чітких критеріїв для запровадження адміністративно-правових обмежень, що відповідають вимогам законності, пропорційності й необхідності; в) забезпечення механізмів судового контролю за обмеженнями та можливості їх оскарження громадянами в національних судах і ЄСПЛ, що сприятиме зменшенню ризику зловживань владою; г) підвищення обізнаності державних органів і суспільства щодо стандартів міжнародного права та практики ЄСПЛ у сфері прав людини під час надзвичайних ситуацій.

Важливим напрямом удосконалення адміністративно-правових обмежень є забезпечення прозорості та підзвітності в процесі прийняття рішень про запровадження обмежень прав і свобод громадян. Наявність чітких та прозорих процедур зменшують ризик зловживань і роблять адміністративні рішення зрозумілими для громадськості. Регулярні звіти суб'єктів публічної адміністрації перед законодавчими, судовими органами та громадськістю гарантують контроль за дотриманням прав людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ за темою дисертації

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Хміль Д. І. Особливості адміністративно-правових обмежень права власності в умовах правового режиму воєнного стану. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 480–485. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/72.pdf.

2. Хміль Д. І. Адміністративно-правові обмеження права на мирні зібрання в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 771–773. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2023/186.pdf.

3. Хміль Д. І. Поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 85–90. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2024/1/16.pdf>.

4. Хміль Д. І. Правове регулювання обмежень свободи пересування в умовах правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 33–38. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2024/4/8.pdf>.

5. Хміль Д. І. Порівняльно-правовий аналіз адміністративно-правових обмежень прав людини в умовах воєнного стану у Франції. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 110–114. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/24_2024/16.pdf.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Хміль Д. І. Адміністративно-правові обмеження як спосіб реалізації заходів правового режиму воєнного стану. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 139–141.

7. Хміль Д. І. Принципи адміністративно-правових обмежень в умовах правового режиму воєнного стану. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 117–120.

8. Хміль Д. І. Загальноправові принципи адміністративно-правових обмежень в умовах правового режиму воєнного стану. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 131–133.

9. Хміль Д. І. Правова характеристика мети адміністративно-правових обмежень в умовах правового режиму воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 144–146.

10. Хміль Д. І. Рішення Ради національної безпеки і оборони України як нормативна підстава адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 171–173.

11. Хміль Д. І. Поняття військово-квартирної повинності як виду адміністративно-правового обмеження прав і свобод людини в період воєнного стану. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.

12. Хміль Д. І. Критерії необхідності адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми імплементції наукових досягнень у практичну діяльність* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4–5 черв. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 198–200.

АНОТАЦІЯ

Хміль Денис Ігорович. Адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах дії правового режиму воєнного стану. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення зазначених адміністративно-правових обмежень.

Визначено, що метою адміністративно-правових обмежень є забезпечення комплексного захисту держави та її громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз. Основними завданнями цих обмежень є: забезпечення національної безпеки та оборони, громадського порядку, захисту прав і свобод громадян, підтримка діяльності суб'єктів публічної адміністрації, мобілізація економічних та матеріальних ресурсів, забезпечення інформаційної безпеки.

Доведено, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється за допомогою таких форм: дозволу, зобов'язання, заборони.

Схарактеризовано адміністративно-правові обмеження та регулювання під час воєнного стану: обмеження таємниці листування, запровадження комендантської години, свободи пересування, проведення евакуації, свободи слова та вираження поглядів, врегулювання роботи комунікаційних мереж і медіа використання радіообладнання та інші заходи.

Обґрунтовано, що адміністративно-правові обмеження повинні бути законними, справедливими та пропорційними до досягнення мети захисту суспільних інтересів. Виокремлено основні принципи адміністративно-правових обмежень в умовах дії воєнного стану: принцип необхідності, пропорційності, правової визначеності, тимчасовості, підзвітності.

До основних завдань адміністративно-правових обмежень, що застосовуються в умовах дії воєнного стану, зараховано: 1) забезпечення національної безпеки й оборони; 2) забезпечення громадського порядку; 3) захист прав і свобод громадян; 4) підтримка діяльності суб'єктів публічної адміністрації; 5) мобілізація економічних і матеріальних ресурсів; 6) забезпечення інформаційної безпеки.

Визначено особливості правового режиму воєнного стану: а) запроваджується державою в разі виникнення загрози національній безпеці та державній незалежності, зокрема під час збройної агресії або загрози нападу; б) передбачає обмеження низки прав і свобод громадян, включаючи особисті немайнові права, для забезпечення національної безпеки, правопорядку й ефективного функціонування держави.

Запропоновано введення в науковий та нормативно-правовий обіг понять «військово-квартирний обов'язок» і «цивільно-квартирний обов'язок», які означають громадський обов'язок власників або належних користувачів житла та інших об'єктів нерухомості щодо розміщення військовослужбовців або евакуйованого цивільного населення в період воєнного стану.

Досліджено зарубіжний досвід адміністративно-правових обмежень в умовах дії воєнного стану, на підставі чого встановлено три моделі регулювання обмеження прав і свобод громадян: модель «встановлення обмежуваних прав», модель «перелік невід'ємних прав» і модель «відсилання до спеціальних законів».

Зауважено, що для вдосконалення інституту адміністративно-правових обмежень у контексті воєнного стану необхідно здійснити кілька важливих кроків (ураховуючи стандарти міжнародного права та дотримуючись принципів законності), а саме: а) забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним

стандартам прав людини, що допоможе забезпечити захист прав громадян навіть у періоди надзвичайних ситуацій; б) встановлення чітких критеріїв для запровадження адміністративно-правових обмежень, що відповідають вимогам законності, пропорційності й необхідності; в) забезпечення механізмів судового контролю за обмеженнями та можливості їх оскарження громадянами в національних судах і ЄСПЛ, що сприятиме зменшенню ризику зловживань владою; г) підвищення обізнаності державних органів і суспільства щодо стандартів міжнародного права та практики ЄСПЛ у сфері прав людини під час надзвичайних ситуацій.

Сформульовано низку висновків і рекомендацій, зокрема щодо: обґрунтування правової природи адміністративно-правових обмежень; визначення ознак адміністративно-правових обмежень; наведення класифікації адміністративно-правових обмежень; визначення повноважень суб'єктів національної безпеки й оборони; встановлення адміністративно-правових обмежень і регулювання під час воєнного стану; надання пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів прав людини.

Ключові слова: правовий режим воєнного стану, умови дії правового режиму воєнного стану, адміністративно-правові обмеження, права і свободи людини, суб'єкти національної безпеки й оборони, військово-квартирний обов'язок, цивільно-квартирний обов'язок, захист прав, регулювання прав, прозорість, підзвітність.

ANNOTATION

Khmil Denys Ihorovych. Administrative-Legal Restrictions on the Rights and Freedoms of Individuals and Citizens Under Martial Law Regime – Qualifying Scientific Work as Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Law in the specialty 12.00.07 “Administrative law and process; financial law; information law”. – Scientific Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation is dedicated to a comprehensive study of administrative-legal restrictions on the rights and freedoms of individuals and citizens under the martial law regime. Based on the research results, a series of conclusions, proposals, and recommendations have been formulated to improve these administrative-legal restrictions.

It has been established that the purpose of administrative-legal restrictions is to ensure comprehensive protection of the state and its citizens from external and internal threats. The primary tasks of these restrictions include: ensuring national security and defense, maintaining public order, protecting the rights and freedoms of citizens, supporting the activities of public administration entities, mobilizing economic and material resources, and ensuring information security.

It has been determined that the administrative-legal framework for the martial law regime is implemented through forms such as permissions, obligations, and prohibitions.

The administrative-legal restrictions and regulations during martial law have been characterized, including restrictions on the secrecy of correspondence, imposition of curfews, limitations on freedom of movement, evacuation measures, restrictions on freedom of speech and expression, regulation of communication networks and media, use of radio equipment, and other measures.

It has been substantiated that administrative-legal restrictions must be lawful, fair, and proportionate to the goal of protecting public interests. The main principles of administrative-legal restrictions under martial law have been identified: necessity, proportionality, legal certainty, temporariness, and accountability.

The primary tasks of administrative-legal restrictions applied under martial law include: 1) ensuring national security and defense; 2) maintaining public order; 3) protecting the rights and freedoms of citizens; 4) supporting the activities of public administration entities; 5) mobilizing economic and material resources; 6) ensuring information security.

The specific features of the martial law regime have been identified: a) it is imposed by the state in response to threats to national security and state independence, particularly during armed aggression or the threat of attack; b) it involves restrictions on a range of citizens' rights and freedoms, including personal non-property rights, to ensure national security, public order, and the effective functioning of the state.

The introduction of the concepts of «military-quarters duty» and «civil-quarters duty» into scientific and normative-legal circulation has been proposed. These terms refer to the public duty of owners or rightful users of housing and other real estate to accommodate military personnel or evacuated civilian populations during martial law.

The foreign experience of administrative-legal restrictions under martial law has been studied, leading to the identification of three models for regulating restrictions on citizens' rights and freedoms: the model of «establishing restricted rights», the model of «listing inalienable rights», and the model of «referencing special laws».

It has been noted that improving the institution of administrative-legal restrictions in the context of martial law requires several key steps, taking into account international law standards and adhering to the principles of legality, namely: a) ensuring compliance of national legislation with international human rights standards to protect citizens' rights even during extraordinary situations; b) establishing clear criteria for imposing administrative-legal restrictions that meet the requirements of legality, proportionality, and necessity; c) ensuring mechanisms for judicial oversight of restrictions and the ability for citizens to appeal these restrictions in national courts and the European Court of Human Rights (ECHR), which will help reduce the risk of abuse of power; d) raising awareness among state authorities and the public about international law standards and ECHR practices regarding human rights during extraordinary situations.

A series of conclusions and recommendations have been formulated, including those concerning: substantiating the legal nature of administrative-legal restrictions; identifying the characteristics of administrative-legal restrictions; providing a classification of administrative-legal restrictions; defining the powers of national security and defense entities; establishing administrative-legal restrictions and regulations during martial law; and proposing improvements to national legislation based on foreign experience and international human rights standards.

Keywords: legal regime of martial law, conditions for the operation of the legal regime of martial law, administrative-legal restrictions, human rights and freedoms, subjects of national security and defense, military quartering obligation, civilian quartering obligation, protection of rights, regulation of rights, transparency, accountability.

**СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ДО ДЕРЖАВНОГО
РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ, ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ**
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підп. до друку 16.09.2025 р. Формат 60×90/16. Папір офсетн.
Друк різнограф. Ум. др. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 10100.

*РЕДАКЦІЙНО–ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 24–59–84.
Fax.: (0522) 24–85–44.
E–Mail: mails@cuspu.edu.ua*

